

Antropološki element u Machiavellievom političkom diskursu

Vranješ, Ivan

Undergraduate thesis / Završni rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:566558>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-28**

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Preddiplomski studij engleskog jezika i književnosti i filozofije

Ivan Vranješ

Antropološki element u Machiavellijevom političkom diskursu

Završni rad

Mentor: prof. dr. sc. Zdravko Perić

Osijek, 2019.

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Odsjek za filozofiju

Ivan Vranješ

Antropološki element u Machiavellijevom političkom diskursu

Završni rad

Znanstveno područje humanističke znanosti, znanstveno polje filozofija,
znanstvena grana filozofija politike

Mentor: prof. dr. sc. Zdravko Perić

Osijek, 2019.

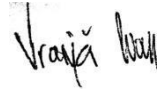
IZJAVA

Izjavljujem s punom materijalnom i moralnom odgovornošću da sam ovaj rad samostalno napravio te da u njemu nema kopiranih ili prepisanih dijelova teksta tuđih radova, a da nisu označeni kao citati s napisanim izvorom odakle su preneseni.

Svojim vlastoručnim potpisom potvrđujem da sam suglasan da Filozofski fakultet Osijek trajno pohrani i javno objavi ovaj moj rad u internetskoj bazi završnih i diplomskih radova knjižnice Filozofskog fakulteta Osijek, knjižnice Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

U Osijeku, datum

9. rujna 2019.

Ivan Vranješ, 0122222885

ime i prezime studenta, JMBAG

Sažetak

Niccolò Machiavelli svojim je djelima (a poglavito djelom Vladar) ostavio jedan od najdubljih tragova na polju politike, postavši besmrtnom inspiracijom za bilo koga tko je pokazao zanimanje za tu djelatnost. Odvažio se i preispitao provođenje tradicionalnih antičkih političkih ideja (ponajprije Platona i Aristotela), a kada je uvidio izostanak istih u praksi, to je, kroz cijeli svoj opus, tumačio. Pritom nije pozivao na povratak antičkim političkim vrijednostima, već je, ne vjerujući da se generalni ljudski moral, a samim time i politički moral može popraviti, nastojao obučavati potencijalne zainteresirane. U nekim poljima je to kasnije izraslo i u Machiavellijevo oštro protivljenje antičkim političkim i etičkim vrijednostima. Da politički sustav, koji je Machiavelli razvio, ne bi ostao samo na njegovom razmišljanju, uzeti su razni vladari koji su, kroz povijest, nudili adekvatne primjere i modele koji su učinkovito podržavali spomenuti sustav. Nadalje, Machiavelli je bio i još uvijek jest interesantan njegovim interpretatorima jer je bio prvi koji je ponudio nešto novo i zaista prisutno, bez ikakvog uljepšavanja i redundantne plemenitosti. Njegov sustav ne služi samo kao temelj za političke tvorevine i vladare u političkom kontekstu, već i za puno manje okvire koji su vrlo lako primjenjivi na sustav. Rad ispituje antropološki element, traži razne ljudske primjere, sličnosti i razlike, uzima se ono najbolje i najgore iz dotadašnjih vladara kako bi se napravio model gotovo savršenog vladara te ispituje ulogu čovjeka u dovođenju politike do sasvim drugačije pozicije od one gdje ju je kanila dovesti antika. Što u svemu tome stremi ka vrhu, a što ka dnu, složen je problem.

Ključne riječi: vladar, politika, čovjek, sustav, moral

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Interpretacija.....	2
2.1 Stjecanje vlasti i pristup podanicima i protivnicima	2
2.2 Pristup vladanju obzirom na ponašanje podanika, način dolaska na visok položaj i uloga religije u vlasti	3
2.3 Intencija i intenzitet okrutnosti te opstojnost vlasti.....	7
2.4 Menadžerska interpretacija Machiavellijevih bilješki	11
3. Komparativna analiza.....	14
4. Zaključak	19
5. Literatura	20

1. Uvod

Machiavelli se, uz još neke pojedince filozofije politike, ističe kao jedan od prepravljča ideje demokracije koja je egzistirala tijekom grčke antike, a koja je priliku za donošenje političkih odluka dala i samim građanima. Spomenuti pojedinci pak svoju viziju usmjeravaju na od sudjelovanja naroda u politici na njegova prava i slobode, jednako kao i na njihovu prihvatljivu egzistenciju u državi koja je potencijalno ugrožena od vladareve osionosti. Upravo u ovoj tvrdnji je vidljivo Machiavellijevo prepoznavanje realne političke prakse i interpretacije od strane samih političara, a i građana samih. Svjestan je kako je ideja *plemenite politike* umrla sa Atenom i kako bi bilo redundantno uvjeravati sve strane u ispravnost takve ideje. Prepoznaje, dakle, kako bi bio veći učinak ukoliko bi ukazivao na ono najpozitivnije iz te same prakse i interpretacije koja, objektivno i površno gledano, nimalo nije plemenita i u interesu svih građana.

Novinu koju Machiavelli donosi u modernu interpretaciju politike je svakako i poznata formulacija da, za Machiavellija, vladar može koristiti sva sredstva jer ih njegovi ciljevi opravdavaju. Država je od upravljčke jedinice obilate uzajamnom koristi za građane postala poligon za vješto i mudro stjecanje vlasti i opstojnosti na istoj radi prikupljanja moći. Time Machiavelli napušta tradicionalnu atensku ideju politike koja je u skladu i sa atenskom etikom – obiljem vrлина. Obzirom na navedeno i na vrlinu kao jedan od ključnih pojmova (antičke) etike, nameće se kako je politika Machiavellijevog doba napustila etiku. Cilj je, prema tome, uspostaviti legitimnu moć i balansirati između dobročinstava i okrutnosti, no rezultanta ipak treba prijeći na pozitivnu stranu da bi se zaštitila masa i skladnost zajedničkog života.

2. Interpretacija

2.1 Stjecanje vlasti i pristup podanicima i protivnicima

Machiavelli je u svoju političku teoriju znao implementirati i vladare kao modele kojima bi tu istu teoriju potkrijepio. Tako je naveo francuskoga kralja Louisa XII. kao pohlepnog budući da je dvaput neuspješno opsjedao Milano jer nije imao dovoljnu podršku naroda¹. Štoviše, Vinko Lozovina u svojem djelu ide korak dalje te primjećuje Machiavellijevo generaliziranje modela vladara koje ga čini prvim humanistom koji se postavio naprama klasičnoj starini glede ovog pitanja:

»Ako su Grci i Rimljani nama modernima uzori i učitelji u književnosti, u lijepim umjetnostima, u filozofiji i drugim naukama, zašto da nam ti veliki stvaraoci i organizatori država ne budu isto tako veliki učitelji i u politici? Napose to sa svojom historijom velika država rimska?«²

Nastavno na to, Machiavelli navodi četiri puta stjecanja vlasti: vlastitom zaslugom, srećom i sretnim okolnostima, zločinom ili naklonošću građana³. Za prvu navedenu kategoriju, koja je i najplemenitija od svih navedenih, kao primjere navodi Mojsija, Kira, Romula i Tezeja⁴. Kako za prve dvije kategorije ima zasebne nazive (*virtū* i *fortuna*), konkretnu distinkciju istih je napravio pomoću utjelovljenja za svaku – vojvoda od Milana Francesco Sforza za prvu i Cesare Borgia, sin pape Aleksandra VI za drugu⁵. Sforza je, uz mnogo muke, primjerenim sredstvima i velikoj osobnoj zasluži stekao titulu vojvode, dok je Borgia svoju moć dugovao sreći svoga oca⁶. Autor poglavlja o Machiavelliju u radu *Klasici političkog mišljenja*, Eberhard Schmitt, primjećuje kako je zanimljivo da Borgia nije naveden i kao primjer za stjecanje vlasti zločinima, već je za tu kategoriju naveden Sicilac Agatoklo koji je, kao lončarev sin, dospio do položaja sirakuškog tiranina te vršio pokolj nad svojim sugrađanima⁷. Na taj se način, navodi Schmitt Machiavellija, može steći moć, ali ne i slava. Schmitt primjećuje da Machiavelli ne iskazuje toliko zanimanja, no primjećuje da se naklonost naroda može dobiti lukavstvom praćenim srećom te da je bolje imati privrženost

¹ Eberhard Schmitt, »Machiavelli«, u: Hans Maier, Heinz Rausch, Horst Denzer (urednici), *Klasici političkog mišljenja*: Knjiga prva Od Platona do Hobbesa (Zagreb: Golden marketing, 1998), str. 170-188, na str. 178.

² Vinko Lozovina, *Machiavelli i njegova politička nauka: O četiristotoj obljetnici državnikove smrti (1527 – 1927)* (Zagreb: Matica hrvatska, 1928), str. 120.

³ Schmitt, »Machiavelli«, str. 178.

⁴ Isto.

⁵ Isto.

⁶ Isto.

⁷ Isto.

mase, nego naklonost otmjenih budući da masa jedino traži zaštitu od tlačenja⁸. Ipak, na vladaru je da izabere između te dvije struje jer su u svojim nakanama potpuno suprotne; narod ne želi biti tlačen od strane otmjenih, a otmjeni žele moć da mogu tlačiti narod⁹.

Svojevrsnu sintezu adekvatnog vladarevog pristupa podanicima i protivnicima Schmitt navodi u zasebnom odlomku. Vladar tako mora posjedovati blagost, vjernost, ljudskost, poštenje i pobožnost, ali ih mora, u slučaju nužde, biti sposoban i okrenuti u njihovu suprotnost; dobročinstva mora pružati kapaljkom, kako bi se bolje zapamtila, a okrutnosti provoditi naglo kako bi se brže zaboravile¹⁰.

Analizirajući drugo Machiavellijevo političko djelo, *Discorsi*, Schmitt zaključuje kako Machiavelli u njemu dodatno elaborira instituciju *virtū*¹¹. Ona podrazumijeva i višak životne snage koji je dan ionako jakoj naravi i u njoj je spreman kao politička energija¹². Ona je sposobnost velikog i trajnog uspjeha, a kojega su posjedovali Mojsije, Romul, Likurg, a u manjoj mjeri i Cesare Borgia¹³. Mudri ljudi (zakonodavci), prema Machiavelliju, utječu bogu jer inače njihove zakone nitko ne bi prihvatio te je to, uz slobodu i vojnu sposobnost, uvjet za podnošljiv i uređen zajednički život¹⁴.

2.2 Pristup vladanju obzirom na ponašanje podanika, način dolaska na visok položaj i uloga religije u vlasti

Antropološki element u sustavu Niccola Machiavellija kvalitetno je obradio Leo Strauss u svome djelu *Povijest političke filozofije*. Njegova perspektiva je teza kako Machiavelli želi podučiti vladare kako vladati na temelju ponašanja ljudi/podanika u toj državi¹⁵. On se tu, prema Straussu, djelomično slaže s Aristotelovom etikom, u dijelu da su ljudi obvezni živjeti kreposno¹⁶. Međutim, Machiavelli misli kako živjeti kreposno ne donosi nužno sretnom životu¹⁷.

⁸ Isto.

⁹ Isto.

¹⁰ Isto, str. 180.

¹¹ Isto, str. 182.

¹² Isto.

¹³ Isto.

¹⁴ Isto, str. 183.

¹⁵ Leo Strauss, »Niccolò Machiavelli«, u: Leo Strauss, Joseph Cropsey (urednici), *Povijest političke filozofije* (Zagreb: Golden marketing, 2006) str. 207-220, na str. 209.

¹⁶ Strauss, »Niccolò Machiavelli«, str. 209.

¹⁷ Isto.

Jednu od mana koju Strauss izdvaja kao korisnu za vladara jest škrtost¹⁸. Darežljivošću je vladar primoran podanike izvrgnuti većim nametima¹⁹, što nikada nije bila popularna mjera. Međutim, korisno je biti darežljiv tuđom imovinom jer se tako povećava ugled²⁰.

Potom se raspravlja pitanje je li bolje da se vladara boji ili da ga se voli, budući da je, prema Straussu, teško postići oboje istovremeno u punoj mjeri²¹. Odmah Strauss primjećuje kako je Machiavelli zastupnik opcije straha jer to voli li narod vladara ovisi o drugima, dok strah ovisi isključivo o vladaru²². Ipak, pretjerivanje u strahopoštovanju nije dobrodošlo jer se vladar svojim podanicima može omrznuti, stoga je vladaru bolje da se drži podalje od imovine i žena svojih podanika²³. Kao reprezentativni primjer je naveden Hanibal, čija je nečovječna okrutnost njegovim vojnicima ulijevala poštovanje i užas te mu, bez te *vrline*, ostale ne bi bile dovoljne²⁴. Kao drugi primjer (koji je, doduše, više izolirani slučaj nego sama osobnost subjekta ovog primjera) naveden je Cesare Borgia koji je, kako bi pokorio pokrajinu Romagnu, za njenog namjesnika postavio okrutnog i bezobzirnog Ramira de Orca, davši mu neograničenu vlast²⁵. Uvidjevši da bi pretjeranom okrutnošću i bezobzirnošću de Orca mogao omrznuti narodu (a samim time bi i Borgia omrznuo narodu jer je on postavio de Orca na spomenutu funkciju), Borgia je mudro išao dokazati kako to svo zlo nije došlo od njega, već od de Orce te ga je, rasječenog na pola, izložio na trgu glavnoga grada, što je narod ispunilo zadovoljstvom, ali i zabezegnutošću²⁶. O Machiavellijevoj fasciniranosti Borgijinom osobnošću piše i Ivo Frangeš u pogovoru *Vladara i Mandragole* u izdanju Grafičkog zavoda Hrvatske:

»Machiavelli se iskreno divio Borgijinoj lukavosti i nemilosrdnosti; no što su njegovu banketi s otrovanim jelom i vinom nasuprot modernom konclogoru i gulagu? Machiavelli je očito smatrao da nasilja koja odobrava dokidaju nasilje; nije znao da su ona samo uvod u planetarne ambicije hitlerizma.«²⁷

¹⁸ Isto, str. 210.

¹⁹ Isto.

²⁰ Isto.

²¹ Isto.

²² Isto.

²³ Isto.

²⁴ Isto.

²⁵ Isto.

²⁶ Isto.

²⁷ Ivo Frangeš, »Bilješka o piscu«, u: Niccolò Machiavelli (autor), *Vladar/Mandragola* (Zagreb: Grafički zavod Hrvatske, 1983), str. 165-169, na str. 167.

Po danim smjernicama i primjerima Machiavelli je dao sažetak spomenutoga te odredio kako uspješno vladanje zahtijeva odlučnu primjenu i vrline i poroka u skladu s onim što traže okolnosti²⁸. Zanimljivo je i primjetiti Frangešovu misao da Machiavelli nije bio svjestan zala koja je ljudska rasa spremna primjenjivati kada je uopće odobravao ikakav oblik nasilja nad podanicima tijekom vladanja, neposredno aludirajući na grozote počinjene tijekom Drugog svjetskog rata.

Još jedan primjer nudi se sa rimskim vladarima – Strauss navodi Machiavellijevo stapanje dijelova Severove osobnosti koji su relevantni za osnivanje države (jer Machiavelli drži da je Sever najokrutniji, najgrabežljiviji, ali sposoban vladar) te dijelova Marka Aurelija koji su relevantni za očuvanje te iste države²⁹.

Strauss se potom prebacuje na Machiavellijeve *Rasprave o prvoj dekadi Tita Livija*. Sam Tit Livije za ovaj rad nije relevantan, no jesu povijesni primjeri koje nam Machiavelli daje kao modele (ne)uspješnih metoda vladanja, a Strauss ih revno izlaže.

Govoreći o temi dolazi li se iz niskog ili bijednog položaja na visok putem prijevare ili sile, Machiavelli nudi primjere Kira, osnivača perzijskoga carstva i Giovana Galeazze³⁰. Obojica su iz bijednog do visokog položaja došli svrgavanjem vlastitih ujaka s trona³¹. Međutim, postavlja se pitanje zašto bi Kir i Galeazza uopće bili bijedni ako su im ujaci na vlasti³²? Zato Strauss navodi Machiavellijev zaključak kako je najizglednija opcija da se radi o prijevarama, a ne o sili³³.

Straussova interpretacija svoju koncentraciju prebacuje na Machiavellijeva razmišljanja o rimskoj religiji. Taj dio sam ne dotiče domenu ovoga rada, već samo uvod tog razmišljanja. Povezao je rimsku religiju s činjenicama o slobodi govora u Rimu za vrijeme određenih vladara. Cezar, kao utemeljitelj tiranije, bio je slavan zbog pisaca koji su ga slavili jer su bili zavedeni njegovim uspjesima i dugotrajnom vladavinom, koja nije dopuštala da se o Cezaru loše govori³⁴. S druge strane, razdoblje od vladavine Nerve do vladavine Marka

²⁸ Strauss, »Niccolò Machiavelli«, str. 210.

²⁹ Isto.

³⁰ Isto, str. 213.

³¹ Isto

³² Isto.

³³ Isto.

³⁴ Isto, str. 214.

Aurelija bilo je *zlatno vrijeme* slobode govora u toj državi³⁵. Spomenuo je i kako religija za vladare starog Rima nije predstavljala autoritet, već ju je mudro koristila u političke svrhe³⁶.

S pogledom na kršćanstvo, Strauss izdvaja Machiavellijevo stajalište kako su sveti Franjo i sveti Dominik kršćansku religiju okrenuli ka istinskim, plemenitim počecima te da bi u suprotnom zamrla³⁷. Njihovi su redovi (franjevci i dominikanci) bili toliko moćni da su spriječili upropaštavanje vjere od strane nepoštenih crkvenih dostojanstvenika i vjerskih starješina³⁸. To su činili kontinuiranim, dosljednim životom u siromaštvu te ispovijedima kako vladarima treba biti poslušan, a da njihova potencijalna nedjela kažnjava sam Bog³⁹. A oni će raditi nedjela jer tu kaznu ne vide, stoga u nju ne vjeruju⁴⁰.

Strauss navodi kako je Machiavelli izdvojio židovskog kralja Davida kao primjer vladara koji je uzorno postupio uvevši novitete gotovo na svakom polju koje ga se, kao vladara, dotiče⁴¹. Postavio je novu upravu s novim imenima i novim ugledom; obogatio je siromašne i osiromašio bogate⁴², izdvaja Strauss. Sumira, da vladar ništa u zemlji ne smije ostaviti netaknutim i svi svoje položaje i časti moraju dugovati njemu, vladaru⁴³. U jednom od niza pisama koje je Machiavelli uputio Francescu Vettoriju, poslaniku Firentinske Republike, navodi se i španjolski kralj, Ferdinand II. Aragonski, kojemu su pridodane Machiavellijeve pohvale zbog dojma koji je ostavljao na svoje podanike i narod:

»On je, kao što znate, od skromne sudbine došao do ovakve vlasti i dostojanstva i svagda se morao boriti s novim državama i nepouzdanim podanicima; a jedan je od načina kako se vlada novim državama, (a nepouzdana duhovi ili se umiruju ili postaju suzdržani i neodlučni) da se čovjek pokaže takav da se od njega može mnogo očekivati, držeći vazda tako duhove uzdignute u razmatranju kakav će cilj imati njegovi novi postupci i pothvati.«⁴⁴

Nakon interpretacije *Rasprava i Vladara*, Strauss je secirao Machiavellija i pokušao izvući presjek njegovih političkih preferencija. Antropološki gledano, Machiavelli je mrzio

³⁵ Isto.

³⁶ Isto.

³⁷ Isto, str. 216.

³⁸ Isto.

³⁹ Isto.

⁴⁰ Isto.

⁴¹ Isto, str. 217.

⁴² Isto.

⁴³ Isto.

⁴⁴ Niccolò Machiavelli, » Niccolò Machiavelli Francescu Vettoriju, Firenca, 29. travnja 1513.«, u: Damir Grubiša (izabrao i priredio), Niccolò Machiavelli: Izabrano djelo 2(Zagreb: Globus, 1985), str. 21-25, na str. 25.

tlačenje koje ne služi dobrobiti naroda (učinkovitoj vladavini), a širokogrudnost u političkom životu je uglavnom računica, koja kao takva zaslužuje preporuku⁴⁵ (jer cilj opravdava sredstvo). Rimskog zapovjednika Marka Furija Kamila izdvojio je kao najrazboritijeg od svih rimskih vojskovođa zbog dobrote i vrline, čovječnosti i poštenja te zbog mudrosti i vrsnosti⁴⁶. Spominje i njegovu staloznost u bilo kojoj situaciji, ali i oholost zbog koje je izgubio svoju slavu jer se htio poistovjetiti sa Suncem (Jupiterom)⁴⁷.

2.3 Intencija i intenzitet okrutnosti te opstojnost vlasti

Prolazeći kroz samo djelo *Vladar*, nailazimo na još primjera koji su antropološki odraz Machiavellijevog političkog sustava. Tako u osmom poglavlju susrećemo i ime Oliverotto Firmiano, siroče kojeg je odgojio ujak Giovanni Fogliani uz pomoć *vojovanja* Paula Vitellija⁴⁸. Nakon Vitellijeve smrti bio je u vojsci njegova brata Vitellozza, što mu je, zbog stava da mu je ispod časti biti nečiji sluga, bilo dovoljno da, uz pomoć određenih građana i Vitellozza, dođe na ideju da zauzme Fermo, grad njegova ujaka Giovannija⁴⁹. Zaiskao je od ujaka da ga dočeka sa svim počastima budući da planira pohoditi svoju očevinu, što mu ujak i ostvari⁵⁰. Nakon svečane gozbe, započne mudro Oliverotto neki ozbiljan razgovor, na što mu Giovanni i ostali krenu odgovarati, na što on skoči i kaže kako o tome valja na tajnijem mjestu⁵¹. Nakon što su otišli u jednu sobu, nahrupiše Oliverottovi vojnici i smaknuše Giovannija i sve ostale⁵². Nakon toga Oliverotto vojskom prođe kroz grad i svi mu se pokoriše, nakon čega on uspostavi i učvrsti svoju vlast, što će trajati godinu dana, nakon čega će ga Cesare Borgia namamiti, zajedno sa svojim podanicima i zadaviti⁵³.

Nastavno na to, Machiavelli je htio reći kako uspješnost vladavine ovisi o tome jesu li okrutna djela upotrebljavana dobro ili loše, jer dobra su ona koja se naprave odjednom, a loša ona koja se rade u manjoj mjeri pa sve više i više⁵⁴. Zbog loše upotrebljvanih okrutnosti vladar nije siguran ni u svoje podanike jer i oni mogu biti nezadovoljni⁵⁵.

⁴⁵ Strauss, »Niccolò Machiavelli«, str. 219.

⁴⁶ Isto.

⁴⁷ Isto.

⁴⁸ Niccolò Machiavelli, *Vladar* (Zagreb: Sveučilišna naklada Liber, 1975), na str. 48.

⁴⁹ Machiavelli, *Vladar*, str. 48.

⁵⁰ Isto.

⁵¹ Isto.

⁵² Isto, str. 49.

⁵³ Isto.

⁵⁴ Isto.

⁵⁵ Isto, str. 50.

U petnaestom poglavlju Machiavelli je svjestan kako nitko ne može imati samo dobre osobine niti se u cijelosti držati dobrih zbog slabe ljudske naravi⁵⁶, a samim time nijedan vladar ne može biti savršen i mora imati mane. Zato govori kako vladar mora biti toliko razborit i vješt da se ne ozloglasi svojstvima koja bi mu otela državu, a da čuva ona svojstva koja mu ne bi otela državu⁵⁷.

Govoreći o vjeri, Machiavelli smatra kako su velika djela izveli samo oni vladari koji su slabo marili za danu vjeru i koji su umjeli lukavošću zavrtjeti ljudskim mozgovima⁵⁸, što potvrđuje ranije navedenu tezu kako su određeni vladari Rima vjeru koristili u političke svrhe. Njegove *Rasprave o prvoj dekadi Tita Livija* šire perspektivu vjere u službi politike i vladanja stavljajući ju u superiornu poziciju nad bitnim povijesno-političkim čimbenicima kao što su čak i utemeljitelji republika i kraljevina te piše:

»Među svim hvaljenim ljudima najhvaljeniji su oni što su bili vođe i osnivači religija. Nakon njih oni što su utemeljili ili republike ili kraljevine. Slijede ih po slavi oni što su stojeći na čelu vojske proširili vladavinu svoju ili svoje domovine. Njima se pridružuju ljudi od pera, a kako takvih ima više vrsta svaki se od njih slavi prema svojem stupnju. Svim drugim ljudima, kojih ima bezbroj, pripada dio hvale što im je donosi njihova umješnost ili zanimanje.«⁵⁹

Navodi se kako postoje dva načina borbe: zakonima (svojstveno za ljude) i silom (svojstveno za životinje)⁶⁰. Nekada borba zakonima nije dovoljna i sila je nužna, stoga dobar vladar se treba dobro služiti i ljudskim i životinjskim svojstvima⁶¹. Služi li se jednom bez druge, nema mu duga vijeka⁶². No, i služenje životinjskom naravi je Machiavelli razgranao na dva elementa – lava i lisicu⁶³. Lav se ne može braniti od mreže, a lisica se ne može braniti od vukova, stoga je na vladaru da mudro izbira; treba li predosjetiti mrežu (služiti se lisičjim svojstvima) ili prepasti vukove (služiti se lavljim svojstvima)⁶⁴. Oni koji posjeduju lavovsku narav ne mogu posjedovati i vladarsku vještinu jer se razboriti gospodar ne treba držati vjere

⁵⁶ Isto, str. 73.

⁵⁷ Isto, str. 74.

⁵⁸ Isto, str. 80.

⁵⁹ Niccolò Machiavelli, »Rasprave o prvoj dekadi Tita Livija«, u: Damir Grubiša (izabrao i priredio), Niccolò Machiavelli: Izabrano djelo 1 (Zagreb: Globus, 1985), str. 149-354, na str.171.

⁶⁰ Machiavelli, *Vladar*, str. 80.

⁶¹ Isto.

⁶² Isto.

⁶³ Isto.

⁶⁴ Isto.

koja je na njegovu štetu⁶⁵. Uvijek je bolje prošao onaj tko se vješto služio lisičjim svojstvima, samo što je, u tom slučaju, nužno prikriti to svojstvo i biti hinac i licemjerac; ljudi su tupi i pokorni nuždi da će uvijek biti netko tko će se dati prevariti⁶⁶. Kao najvjerniji primjer je izdvojio papu Aleksandra VI. koji je samo mislio o tome kako će nekoga prevariti, u čemu je bio vješt jer je poznao ljudsku narav⁶⁷. Nije, dakle, bitno da vladar posjeduje sve osobine, nego da se ljudima čini da ih ima i da ih se uvijek drži⁶⁸. Zato je vrlo često primoran raditi protiv onoga što mu zapovijeda vjernost, milosrđe, čovječnost i vjera⁶⁹.

Mora misliti kako izbjeci stvarima koje ga čine omraženim ili prezrenim (ranije spomenuto diranje podanikovog imutka i žene)⁷⁰. Prezrenim će biti ako se pokaže kao nestalan, lakomislen, mekušac, kukavica i kolebljivac⁷¹. Ne smije nikada ostaviti dojam da ga se može prevariti ili obmanuti⁷². Daje primjer messera Annibala Bentivoglija koji je ubijen od strane Cannijevaca i kojeg je njegov narod osvetio pobivši Cannijevce i postavivši neodređenog potomka loze Bentivogli za njegovog nasljednika, upravitelja Bologne⁷³. Dok mu je narod sklon, vladar se ne treba baviti zavjerama, ali se treba bojati svega i svakoga ako mu narod nije sklon⁷⁴. Sve ono što može navući mržnju na njega treba prepustiti drugima, a sve ono što će mu navući ljubav preuzeti sebi⁷⁵. Valja poštivati velikaše, ali se ne smije omrznuti narodu⁷⁶. Kako ne može postići da ga nitko ne mrzi, vladar se treba umiliti onom staležu koji je moćniji⁷⁷. Tako je rimski car Marko Aurelije završio u bijedi jer je na vlast došao pravom nasljedstva, a vlast nije mogao zahvaliti ni vojsci ni narodu, a Pertinaks je bio izabran protiv volje vojske, budući da se vojsci sviđao pristup Pertinaksovog prethodnika, a sina Marka Aurelija, Komoda⁷⁸. A Sever je imao toliko sposobnosti da je ugnjetavao narod, a sretno vladao jer je spretno držao vojsku uza se⁷⁹. Prema tome, vladar treba imati okrutnost lava, a mudrost lisice, baš kao što je imao Sever, jer se tada vladara svatko boji, a vojska ga

⁶⁵ Isto.

⁶⁶ Isto, str. 81.

⁶⁷ Isto.

⁶⁸ Isto.

⁶⁹ Isto, str. 82.

⁷⁰ Isto, str. 83.

⁷¹ Isto.

⁷² Isto.

⁷³ Isto, str. 85.

⁷⁴ Isto.

⁷⁵ Isto, str. 86.

⁷⁶ Isto.

⁷⁷ Isto, str. 87.

⁷⁸ Isto, str. 88.

⁷⁹ Isto, str. 89.

poštiva⁸⁰. Međutim, svako pretjerivanje u tim svojstvima dovodi do omraženosti te, kako se vidi na primjeru Severovog sina Antonina, pogubljenja⁸¹. Komod, pak, postane omražen narodu jer se putem vojske izivljavao nad njim, a od vojske postane prezren zbog nečasnog načina života, stoga ga otrovaše⁸². Maksimin je, pak, bio omražen i prezren radi niskog roda (čuvao je ovce u Trakiji) te zbog krvoločnih okrutnosti koje je činio po gradu Rimu, stoga ga je vojska pogubila⁸³.

Dvadeset prvo poglavlje rezervirano je za razglabanje što vladar treba raditi kako bi stekao ugled. Odmah u prvoj rečenici Machiavelli govori kako ništa ne podiže ugled kao znameniti pothvati i junačka djela⁸⁴. Kao primjer je naveo španjolskog kralja Ferdinanda Aragonskog, koji je od vladara na slabom glasu stekao ugled kontinuiranim uspješnim vojnim pohodima po Europi i Africi u ime vjere te dobrim tretiranjem vojske, ne dajući pritom vremena ikome da krene djelovati protiv njega jer su njegovi pothvati išli jedan za drugim⁸⁵.

Vladar bi također trebao pružiti dokaze o svojoj sposobnosti za unutarnje poslove te priču o njoj rastezati među narodom što je više moguće⁸⁶. Zanimljivu opasku je dao sugestijom da u okršajima dvije zaraćene strane vladar ne ostane neutralan, nego se prikloni jednoj od strana te time pokaže pravo (ne)prijateljstvo, jer bivanjem neutralnim bit će siguran plijen pobjedniku (a i pobjedniku ne treba strašljivi prijatelj), a poraženi više neće htjeti prijateljovati jer, kao neutralan, nije htio u zajednički poraz⁸⁷. Međutim, vladar mora pripaziti da se ne udružuje s nekim tko je moćniji od njega samog (ako ga nužda ne tjera na to) kako ikom ne bi bio na milost i nemilost⁸⁸.

Vladar se, naposljetku, mora prikazati kao ljubitelj izvanrednih sposobnosti i častiti ljude vrsne u umijećima; mora navesti svoje građane da mirno prionu svome poslu, bez straha da će im zemlja biti oteta ili da će im se raznim nametima sabotirati trgovinska djelatnost⁸⁹.

U zgodno doba godine vladar treba zabaviti puk pomoću svečanosti i igara te pokazivati ljubaznost i privrženost prema svim staležima, poštujući njihovo dostojanstvo, jer veličanstva mu ne smije nikada ni u čemu ponestati⁹⁰.

⁸⁰ Isto, str. 90.

⁸¹ Isto.

⁸² Isto, str. 91.

⁸³ Isto, str. 91.-92.

⁸⁴ Isto, str. 98.

⁸⁵ Isto, str. 98.- 99.

⁸⁶ Isto, str. 99.-100.

⁸⁷ Isto, str. 100.

⁸⁸ Isto, str. 101.

⁸⁹ Isto, str. 102.

2.4 Menadžerska interpretacija Machiavellijevih bilješki

Veoma svojstvenu antropološku interpretaciju Machiavellija napravio je Nino Raspudić. On je, uz neizostavnu političku perspektivu, unio i još jednu perspektivu – menadžersku, stvorivši širu sliku primjenjivosti Machiavellijevog sustava. Sam naslov njegovog rada odaje kako misli da se dijelovima Machiavellijevog sustava mogu koristiti ne samo suvremeni vladari, već i menadžeri u manjim ili većim poduzećima i ostalim vrstama grupa. Iz toga je Raspudić zaključio kako se, od Machiavellijevog doba do danas, ljudska priroda, osnovne strukture odnosa moći te političke i vojne borbe nisu promijenile⁹¹.

Raspudić želi ispitati Machiavellijev legitimitet da njegov politički sustav bude relevantan i cijenjen. Stoga poseže za zapisima Maurizija Virolija (koji se uvelike bavio Machiavellijem) u kojima nalazi kako je Machiavelli bio ispravan čovjek, što dokazuje njegovo siromaštvo, a nakon što je petnaest godina obnašao najviše dužnosti u Firenci (tijekom kojih mu je mnogi novac prošao kroz ruke), bio je još siromašniji⁹². Otvoreno je iznosio mišljenje o moćnicima svog vremena, poput Crkve i Medicija, ne libeći se niti oštre kritike kada je to smatrao potrebnim⁹³. Volio je svoju domovinu te mu osobni interesi i ambicije nikada nisu bili u kontrastu s općim dobrom⁹⁴. Zaključak je, dakle, kako je, zbog navedenih osobina, Machiavelli bio dobar savjetnik⁹⁵, s punim legitimitetom da njegov politički sustav bude relevantan i cijenjen.

Prebacivši se na sluge i dvorjane, Raspudić izdvaja kako najveći prijezir zaslužuju one sluge i dvorjani koji se stavljaju u nečiju službu da bi zadobili bogatstvo, čast i privilegije, što je Viroli primijenio na suvremene članove parlamenata koji su tomu skloni⁹⁶.

U idućem odlomku izdvaja se Virolijevo stajalište kako je naivno glasati za bogate i moćne u vjeri da su oni manje skloni korupciji jer im ne treba novca kojeg već imaju dovoljno (poput bivšeg talijanskog premijera, Silvija Berlusconija)⁹⁷. Naprotiv, oni žele još više i nisu zadovoljni ako ne akumuliraju⁹⁸. Međutim, bogatstvo nije *a priori* uvjet treba li se za nekoga

⁹⁰ Isto.

⁹¹ Nino Raspudić, »Niccolò Machiavelli kao vodič: od *Umijeća ratovanja* do priručnika za menadžere«, u: Ante Čović (glavni urednik), *Filozofska istraživanja* 144 36 4 (Zagreb: Hrvatsko filozofsko društvo, 2016) str. [725] - 737, na str. [725.]

⁹² Raspudić, »Niccolò Machiavelli kao vodič: od *Umijeća ratovanja* do priručnika za menadžere«, str. 728.

⁹³ Isto.

⁹⁴ Isto.

⁹⁵ Isto.

⁹⁶ Isto, str. 729.

⁹⁷ Isto.

⁹⁸ Isto.

glasati ili ne, već kako živi; svodi li im se život na luksuz, raskoš, previd, nerad ili okruženost ulizicama, sigurno će biti loši vladari⁹⁹.

Zanimljivo opažanje Raspudić iznosi *vis-à-vis* zlog postupanja kao osigurača mira. Naime, neko zlo postupanje može ostvarivati pozitivne posljedice, dok neko milosrdno postupanje može izazvati velika zla i stradanja¹⁰⁰. Za tu priliku Raspudić se poslužio čak i Hegelovim pasusima o Machiavelliju, gdje objašnjava kako je Cesare Borgia djelovao beskrupulozno, koristeći mnoga zla sredstva, ali je donio mir Romanji, dok je neodlučna Firenca, nesprema činiti manje zlo, dovela do anarhije i izazvala puno veća stradanja¹⁰¹.

Raspudić otkriva još jednog interpretatora Machiavellija, Tima Phillipsa, koji je istaknuo da su, u Machiavellijevo vrijeme, kružile knjige koje su govorile kako vladari trebaju biti dobri, blagi, kreposni, velikodušni i miroljubivi, što je Machiavelliju, prema Phillipsu, bilo *opasno smeće*¹⁰². Machiavelli je radije vjerovao onome što vidi svojim očima¹⁰³.

Upravo je Phillips izvor kojim se Raspudić poslužio da proširi primjenjivost Machiavellijevog sustava i na menadžersko upravljanje. Prvi problem je proces prilagodbe i pripravnost na najgore. Naime, Phillips navodi primjer propasti kompanije Polaroid do koje je došlo pojavom digitalne fotografije¹⁰⁴. To je pripisao baziranju na isključivo pozitivnim scenarijima, a kako tvrtka Polaroid nije bila koncentrirana i na slučajeve koji su neskloni *Fortuni* (a koji su ih zatekli), tvrtka je propala¹⁰⁵.

Potom Raspudić izdvaja i preostala poglavlja koja je Phillips iščitao i elaborirao. Prema toj elaboraciji, ne treba biti krepostan i vladar (menadžer) propada ako je dobar među lošima¹⁰⁶. Ne treba biti rasipan i bitnije je da je smatran velikodušnim, a ne da to doista i jest¹⁰⁷. Bolje da ga se podređeni boje, nego da ga vole. Treba prestati tražiti konsenzus i ponašati se tako da izaziva više respekta, odnosno biti životinja¹⁰⁸. Referirajući se na svojstva lava i lisice, veli da se sa liscama trebamo suočiti na otvorenom polju, a sa lavovima trebamo

⁹⁹ Isto.

¹⁰⁰ Isto, str. 731.

¹⁰¹ Isto.

¹⁰² Isto, str. 733.

¹⁰³ Isto.

¹⁰⁴ Isto, str. 734

¹⁰⁵ Isto.

¹⁰⁶ Isto.

¹⁰⁷ Isto.

¹⁰⁸ Isto.

igrati unaprijed¹⁰⁹. Poput vladara, ni menadžer ne treba održati danu riječ tamo gdje mu to ne koristi¹¹⁰.

Uzimajući u obzir da ljudi više sude očima nego rukama, Phillips naglašava važnost pojavnosti¹¹¹. Na sastanku treba sjesti tako da je sunce iza menadžera ili na fotelju koja je viša od sugovornikove¹¹². Biti krepostan može biti štetno, ali prikazati se kreposnim može biti vrlo korisno, stoga je PR nužan¹¹³. Bolje je djelovati i biti poražen nego biti inertan i čekati da netko drugi uzme moć¹¹⁴. Ne treba eliminirati svaki rizik jer to zasigurno vodi u neuspjeh¹¹⁵. Zaposlenici menadžeru moraju govoriti istinu te mu trebaju slobodno reći svoje mišljenje, ali samo kad on to zatraži od njih¹¹⁶. Zaključuje kako ishod našeg vladanja napola ovisi o *fortuni*, a napola o našoj sposobnosti¹¹⁷.

Kada je posrijedi umijeće ratovanja, Raspudić je izdvojio problem ratovanja zimi, za što je izdvojio primjere Napoléona Bonapartea i Adolfa Hitlera, koji su navodno bili čitatelji i poštovatelji Machiavellijeva djela¹¹⁸, a koji su, zbog svoje težnje da ratuju zimi, uvelike požalili. Iako u ratu uvijek dijelom ovisimo o *fortuni*, ovisi i naš neprijatelj, stoga bi umijeće ratovanja preporučilo da utjecaj *fortune* svedemo na minimum, a to se postiže napadanjem tajno i neočekivano jer je najbolja ona namjera koja za neprijatelja ostaje tajna sve dok se ne izvrši¹¹⁹.

¹⁰⁹ Isto.

¹¹⁰ Isto.

¹¹¹ Isto.

¹¹² Isto.

¹¹³ Isto.

¹¹⁴ Isto.

¹¹⁵ Isto.

¹¹⁶ Isto.

¹¹⁷ Isto.

¹¹⁸ Isto, str. 735.

¹¹⁹ Isto, str. 736.

3. Komparativna analiza

Analizirajući Eberharda Schmitta, za pravilan i uspješan pristup vlasti, podanicima i protivnicima, najpotrebniji je *virtū*. Pritom *virtū* ne podrazumijeva isključivo (naj)plemenitije osobine i stavove. *Virtū* je za Machiavellija ono *pobjedničko* u vladaru, *smisao, nos* za vladanje, sposobnost koja ga vodi u uspješan proces vladanja. Ono vladaru daje sposobnost taktiziranja, strategije i balansiranja u tom procesu. Ono uključuje i činjenje okrutnosti budući da smo se odmakli od atenske ideje politike. Naposljetku, *virtū* sa sobom donosi i ostale uvjete za uspješno vladanje, među kojima je i *fortuna*. Dokaz za prethodnu rečenicu jest u dijelu gdje Schmitt zaključuje kako se naklonost naroda može dobiti lukavstvom praćenim srećom. Upravo je lukavstvo dio *virtū*-a, a sreća koja prati jest *fortuna*. Encyclopedia Britannica navodi kako se natjecanje između *virtū*-a i *fortune* najviše očituje u Machiavellijevom djelu *Povijesti Firence*, budući da to djelo govori o značajnim političko-stranačkim raskolima kroz čitavu povijest toskanskog grada koji su, za razliku od raskola u antičkom Rimu, upravu grada činili slabom i koruptivnom¹²⁰. Upravo lošom upravom vlastitog grada kroz stoljeća je, vrlo vjerojatno, i sam Machiavelli bio motiviran za političko djelovanje i razvitak vlastitog političkog sustava koji je prenio u svoja dragocjena djela. Zanimljivo je pak primijetiti kako Stanfordova enciklopedija govori da je Machiavelli bio skeptičan glede posjedovanja *virtū*-a od strane individue, a samim time i stabilne vlasti vođene od strane samo jedne osobe, stoga je Machiavelli bio skloniji republikanstvu¹²¹. Zaključno, ni lukavstvo praćeno srećom nije dovoljno ako izostaje ljudstvo koje će vladara podržavati.

U njegovoj interpretaciji je navedeno i da je bolje imati privrženost mase, nego naklonost otmjenih jer masa jedino traži zaštitu od tlačenja, što je osebujno u odnosu na druge interpretatore iz ovog rada.

Uz sve kreposti koje su navedene kao pogodne za vladara (što bismo našli u bilo kojem *priručniku* za vladare), ipak je faktor iznenađenja (ili surove realnosti) naveden u dijelu gdje se govori da se dobročinstva moraju pružati kapaljkom, kako bi se bolje zapamtila, a okrutnosti provoditi naglo kako bi se brže zaboravile (kao što je bilo oslikano i na primjeru Oliverotta Firmiana). Kako posjedovati navedene kreposti, a opet ih biti u stanju okrenuti, po

¹²⁰ Mansfield, Harvey, »Niccolò Machiavelli«, *Encyclopaedia Britannica* (Summer 2019 Edition), URL = <https://www.britannica.com/biography/Niccolo-Machiavelli>.

¹²¹ Nederman, Cary, »Niccolò Machiavelli«, *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Summer 2019 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <https://plato.stanford.edu/archives/sum2019/entries/machiavelli/>.

potrebi, suprotnosti? Posjedujemo li onda zaista te kreposti? Posjedujemo, no nužno onda posjedujemo i (mudre) *mane* koje omogućuju okretanje kreposti, o čemu potvrdu možemo naći u petnaestom poglavlju Machiavellijevog *Vladara*.

Navedena sklonost mudrih ljudi da utječu bogu jer inače njihove zakone nitko ne bi prihvatio se može poistovjetiti sa Straussovom spomenutim korištenjem vjere i religije u političke svrhe te Machiavellijevim smatranjem kako su velika djela izveli samo oni vladari koji su slabo marili za danu vjeru i koji su umjeli lukavošću zavrtjeti ljudskim mozgovima. Riječ je o primjeru koji najzornije prikazuje Machiavellijevu krilaticu da, za uspješno vladanje, *cilj opravdava sredstvo* – vrhunac morala (što bi vjera i religija trebale biti) koristiti za niske ciljeve i strasti. Riječ je o vrlo učinkovitom sredstvu budući da je u stanju okupiti široke narodne mase, stoga je vrlo pogodno za (ne)časne ciljeve. Strauss čak ide u krajnost te određene vladare proziva kako lažiraju vlastitu vjeru da prikriju svoja nedjela, ne vjerujući i ne bojeći se potencijalne kazne samoga Boga.

Promatrajući Straussa, valja se zapitati zbog čega se Machiavelli usprotivio Aristotelu kada se priča o sretnom životu ukoliko se živi kreposno. Tu je vidljiv njihov kontrast i po pitanju etike, a ne samo politike. Moglo bi se zaključiti kako Machiavelli odbacuje kreposni život kao recept za sretan život jer nitko ne živi kreposno i, u takvom svijetu, nitko krepostan se ne bi mogao prilagoditi. Neke kreposti treba imati, međutim valja imati i određene (mudre) *mane* kako bismo znali izvući korist, što omogućuje potezanje paralele sa Schmittovom analizom.

Machiavellijeva uputa da je korisno biti darežljiv tuđom imovinom jer se tako povećava ugled može zvučati porazno za cijeli ljudski rod. Na prvi pogled možda i ne, no ukoliko bismo osmislili i najbanalniji primjer te upute, zvučalo bi itekako porazno. Podižući to na državne, čak i globalne razine, postavlja se pitanje je li naša mudrost dotakla sam vrh i je li naš moral dotakao samo dno.

Pitanje je li bolje da se vladara boji ili da ga se voli ne treba pogrešno interpretirati i zaključiti kako je jedino bitno da se vladara boji, a da se druga stavka potpuno ignorira. Dapače, dobrodošlo je da vladar bude i voljen, no to je samo pozitivan dodatak vladaru i njegovom vladanju. Naime, ako ga se narod boji (i ako u zdravim mjerama izaziva strahopoštovanje), samo on je sretan, a ako je voljen, onda je sretan i narod. Stoga je bitnije da ga se narod boji, ali je dojam potpun ako je i voljen.

Glede uvođenja noviteta i postizanja da svi svoje položaje i časti moraju dugovati vladaru, riječ je o estetskim promjenama koje su uvijek naizgled osvježene (uzimajući u obzir prvu stavku) te o *razvijanju vlastite mreže i puštanju korijenja* u gotovo svaki segment društva (uzimajući u obzir drugu stavku). Time vladar ostavlja dojam nove snage i učvršćuje svoju vlast.

Balans između služenja lavljim i lisičjim svojstvima se može smatrati kao temelj svih ostalih *uputa* kako biti uspješan vladar. Iz njih dvoje proizlaze svi individualni slučajevi i svi segmenti kojih se vladar tokom svog vladanja mora dotaći, tvoreći još jedno, ovoga puta slikovito, proširenje pojma *virtū*.

Valja primjetiti kako je rečeno da ništa ne podiže ugled kao znameniti pothvati i junačka djela. Uzmemo li u obzir prijašnje tvrdnje kako su velika djela radili samo oni vladari koji su slabo marili za danu vjeru, postavlja se pitanje jesu li najugledniji vladari u povijesti, koji su bili prepoznati kao vjernici, uistinu bili takvi kakvima su se predstavljali. Kako bi prethodna rečenica bila ovjekovječena primjerom, ne trebamo ići dalje od domaće povijesti. Možemo li, primjerice, kralja Tomislava, koji je, prema predaji, prvi hrvatski kralj, a koji je vojnim uspjesima stekao kulturni status u hrvatskoj povijesti i koji je držao tijesne veze s papom, smatrati vjernikom iz koristi? Je li on slabo mario za danu vjeru? Može se čak odgovoriti i potvrdno, obzirom da je u srednjem vijeku vladala kontradiktorna misao da se ratuje u ime vjere. Međutim, to je suvremena perspektiva, a tadašnja perspektiva percipira kralja Tomislava kao vladara koji itekako mari za danu vjeru.

Primjedba kako bi vladar trebao pružiti dokaze o svojoj sposobnosti za unutarnje poslove te priču o njoj rastezati među narodom što je više moguće jest novovjekovna verzija Raspudićeve tvrdnje kako je nužan kvalitetan PR. Pojednostavljeno – uzaludno je za vladara što je sposoban i uspješan ako to nitko ne zna; nužno je da to svi znaju te da postane i voljen, što ostavlja mogućnost da se nađe poveznica sa ranijom tvrdnjom kako je pozitivan dodatak za vladara da bude i voljen.

Pitanje radijega priključivanja jednoj od zaraćenih strana, nego držanja po strani jest pitanje indolencije vladara. Ostavljanje dojma indolencije itekako negativno utječe na vladarev imidž jer ne pokazuje interes da utječe na ishod nečega što ga se ne mora nužno ni doticati. Time automatski gubi utjecaj i kredibilitet koji bi mu bili od koristi kada bi na red došlo pitanje koje ga se tiče. Ovdje možemo naći odgovor na pitanje zašto su SAD i Rusija

globalni policajci – uglavnom nisu imali indolentne vladare glede ijednog pitanja u svijetu koje je medijski prešlo granice države iz kojeg potječe.

U suvremenoj politici je popularno ostaviti dojam *vladara iz naroda*, onoga koji je do jučer bio član iste mase kojom je naumio biti vladar. Očito je da se od Machiavellijevog doba nije ništa promijenilo, jer on napominje kako vladar mora častiti ljude vrsne u umijećima, kako se mora prikazati kao ljubitelj izvanrednih sposobnosti te kako treba zabaviti puk i pokazivati mu ljubaznost i privrženost, poštujući njihovo dostojanstvo. Želi se kazati kako vladar treba ostaviti dojam da ga ta titula nije pokvarila i kako je još čvrsto na zemlji sa svojim narodom s kojim dijeli iste ukuse i navike. Paralela se može povući sa dijelom Raspudićevog rada gdje govori o načinu života potencijalnog vladara kao mogući odraz njegove uspješnosti u vladanju.

Nakon što je Raspudić iskoristio Maurizija Virolija da potvrdi Machiavellijevu mjerodavnost za iznošenje političkog sustava, izdvojio je sluge i dvorjane, koji se stavljaju u nečiju službu da bi zadobili bogatstvo, čast i privilegije, kao dostojne najvećeg prijezira. U današnjem svijetu iznimkama treba dati počast. Iznimkama, jer sluge i dvorjani, kakve ovdje spominju Machiavelli, Viroli i Raspudić, su danas uglavnom pravilo. Umjesto da narod takve ljude prezire, prezire se politika kao takva ili se potpuno dižu ruke od nje, što je potpuno neispravno. Politika bi bila predivna djelatnost kada bi narod znao izdvojiti i odabrati nesebičnog kandidata. Ovako, politika je baš onakva kakvom ju je Machiavelli opisao, šteteći njenom ugledu, a ne ugledu političara.

Svodi li se vladarima život na luksuz, raskoš, previd, nerad ili okruženost ulizicama, sigurno će biti loši vladari. Zvuči vrlo smisleno, no je li zaista tako? Kroz povijest smo imali mnoge primjere vladara koji su raskošnim načinom života na dvoru ozbiljno opterećivali i državni proračun. Također, ako netko nije sposoban *urediti ni svoje dvorište*, kako bi bio sposoban *urediti svačije dvorište*? Međutim, postoji li protuargument? Zašto netko ne bi imao *virtū* za politiku i bio lišen od svakog drugog *virtū*-a? Iz svoje perspektive i to zvuči smisleno i pitanje ostaje otvoreno za druge elaboracije.

Zla postupanja kao osigurači mira ili pozitivnih posljedica nisu samo dio makijavelističkog političkog djelovanja. Ona su prisutna i u banalnijim ili manje opsežnim životnim segmentima, poput braka, obitelji, posla i inih. Ne bi se trebalo raditi o ničem neuobičajenom nad čim bi se čovječanstvo trebalo snobivati.

Timu Phillipsu možemo zahvaliti zanimljivu menadžersku perspektivu makijavelističkog sustava. Uglavnom korporacijskom terminologijom objasnio je kako je proces prilagodbe i pripravnost na najgore ključan preduvjet opstanka. Vrijeme nikada ne staje, konstantno se mijenja i sa sobom donosi promjene, a s njima i nužne prilagodbe. Ostatak Phillipsove elaboracije su već spominjane makijavelističke upute, ali prilagođene menadžerima.

Kada je umijeće ratovanja posrijedi, Raspudić izjednačava faktor sreće kod zaraćenih strana i konačan ishod rata prepušta drugim faktorima. Zbog toga cijeli problem i jest nazvan *umijeće ratovanja* – sreća ne igra nikakvu ulogu glede konačnog ishoda, već umijeće, strategija i vanjske okolnosti, odnosno utjecaji.

4. Zaključak

Niccolò Machiavelli ostat će, dok je čovječanstva, čovjek koji je probudio narod iz *antičko-političkog drijemeža*, onaj koji je osvijestio narod i raskrinkao zlouporabu politike. Međutim, time što je raskrinkao zlouporabu ne znači da je ona time potkresana ili da se prestala na taj način prakticirati – Machiavelliju to nije ni bio cilj. Njegov je cilj bio na sasvim drugoj strani – da pomogne svojevremenim i budućim političarima snaći se u okrutnoj političkoj djelatnosti, budući da u napredak generalnog ljudskog morala, a samim time i u napredak političkog morala, ne vjeruje.

Danas je neizostavno političko štivo i začetnik *suvremene* politike (iako se njena percepcija već stoljećima ne mijenja), a samim time i inspiracija mnogima; on nudi recept za politički uspjeh koji podrazumijeva egzistenciju u blagostanju.

5. Literatura

1. Frangeš, Ivo, »Bilješka o piscu«, u: Niccolò Machiavelli (autor), *Vladar/Mandragola* (Zagreb: Grafički zavod Hrvatske, 1983).
2. Lozovina, Vinko, *Machiavelli i njegova politička nauka: O četiristotoj obljetnici državnikove smrti (1527 – 1927)* (Zagreb: Matica hrvatska, 1928).
3. Machiavelli, Niccolò, »Niccolò Machiavelli Francescu Vettoriju, Firenca, 29. travnja 1513.«, u: Damir Grubiša (izabrao i priredio), *Niccolò Machiavelli: Izabrano djelo 2*(Zagreb: Globus, 1985)
4. Machiavelli, Niccolò, »Raspave o prvoj dekadi Tita Livija«, u: Damir Grubiša (izabrao i priredio), *Niccolò Machiavelli: Izabrano djelo 1*(Zagreb: Globus, 1985).
5. Machiavelli, Niccolò, *Vladar* (Zagreb: Sveučilišna naklada Liber, 1975).
6. Mansfield, Harvey, »Niccolò Machiavelli«, *Encyclopaedia Britannica* (Summer 2019 Edition), URL = <https://www.britannica.com/biography/Niccolo-Machiavelli>.
7. Nederman, Cary, »Niccolò Machiavelli«, *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Summer 2019 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <https://plato.stanford.edu/archives/sum2019/entries/machiavelli/>.
8. Raspudić, Nino, »Niccolò Machiavelli kao vodič: od *Umijeća ratovanja* do priručnika za menadžere«, u: Ante Čović (glavni urednik), *Filozofska istraživanja* 144 36 4 (Zagreb: Hrvatsko filozofsko društvo, 2016).
9. Schmitt, Eberhard, »Machiavelli«, u: Hans Maier, Heinz Rausch, Horst Denzer (urednici), *Klasici političkog mišljenja: Knjiga prva Od Platona do Hobbesa* (Zagreb: Golden marketing, 1998).
10. Strauss, Leo, »Niccolò Machiavelli«, u: Leo Strauss, Joseph Cropsey (urednici), *Povijest političke filozofije* (Zagreb: Golden marketing, 2006).